

Σελίδες του Μακεδονικού Αγώνα

/ Πεμπτουσία

image not found or type unknown

Εικονογράφηση: Κώστας Βουτσάς

Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα η Βόρεια Ελλάδα

βρισκόταν ακόμη στα χέρια των Τούρκων. Ωστόσο η Οθωμανική Αυτοκρατορία ήταν πολύ αδύναμη και ήταν φανερό ότι θα έχανε πολλά εδάφη της. Έτσι, το 1904 η Ελλάδα άρχισε να στέλνει κρυφά στη Μακεδονία αξιωματικούς του στρατού οι οποίοι συγκροτούσαν αντάρτικα σώματα. Αυτά πολεμούσαν κυρίως εναντίον των Βούλγαρων κομιτατζήδων, οι οποίοι ήθελαν να προσαρτήσουν τη Μακεδονία στη Βουλγαρία. Ένας από τους πρώτους αξιωματικούς που έφθασε στη δυτική Μακεδονία ήταν ο Παύλος Μελάς, του οποίου η δράση είχε πολύ σύντομη διάρκεια, καθώς σκοτώθηκε τον Οκτώβριο του 1904. Όμως ο θάνατός του αποτέλεσε μια σπίθα για να ακολουθήσουν κι άλλα παλικάρια το παράδειγμά του, μέχρι το 1908. Ένας από αυτούς ήταν ο Σαράντης Αγαπηνός, που έδρασε με το ψευδώνυμο καπετάν Τέλος Άγρας και ένας άλλος ο Ιωάννης Δεμέστιχας, που έδρασε με το όνομα καπετάν Νικηφόρος. Τη δράση αυτών των δύο ανδρών περιγράφει, μεταξύ πολλών άλλων η Πηνελόπη Δέλτα στο βιβλίο της «**Στα μυστικά του βάλτου**». Παρακάτω, από το βιβλίο αυτό, παρακολουθούμε το τέλος του καπετάν Άγρας.

Ο καπετάν Άγρας έχει συγκαλέσει σύσκεψη. Εξηγεί την καινούρια πορεία που

έπρεπε να ακολουθήσουν για τη Μακεδονία οι Έλληνες οπλαρχηγοί. Δεν εσύμφερνε, έλεγε αυτό το αλληλοφάγωμα Ελλήνων και Βουλγάρων, παρά μόνον στους Τούρκους.

- Πρέπει να μονοιάσουμε όλοι εμείς οι Βαλκανικοί, είπε ο καπετάν Άγρας. Να δώσουμε πρώτοι εμείς οι Έλληνες, που είμαστε οι πιο πολιτισμένοι, το παράδειγμα της προθυμίας, της συμφιλίωσης και της συνεργασίας. Κι όταν μονοιάσουμε εμείς οι Χριστιανοί, να ριχτούμε μαζί του Τούρκου και να ελευθερώσουμε τη Μακεδονία.

- Ήλθες εσύ, καπετάν Άγρα, σε συνεννόηση με τους Βουλγάρους! ... αναφώνησε συνταραγμένος ο Χατζηδημούλας.

- Βέβαια! Κι έπεισα μερικούς απ' αυτούς. Και αύριο θα πάγω ο ίδιος να βρω έναν από τους σημαντικούς οπλαρχηγούς τους.

Ο Χατζηδημούλας τον διέκοψε:

- Τρελάθηκες, καπετάν Άγρα; αναφώνησε αγριεμένος. Έχεις γνώση; Φαντάζεσαι πως γίνεται συνεννόηση ποτέ μ' αυτούς;... Και θα πας, λέει, να τους βρεις;... Δεν έχεις λοιπόν ιδέα τι άπιστα θηρία είναι οι Βούλγαροι;

- Τους ξέρω και τους πολέμησα, αποκρίθηκε με το ανοιχτόκαρδό του χαμόγελο ο καπετάν Άγρας. Μα θα πάγω! Και θα πάγω μόνος, χωρίς το σώμα μου! Τι θα μου κάνουν; Θέλουν δε θέλουν, θα μ' ακούσουν!

- Θα σ' ακούσουν, λέει; Δεν είσαι στα συγκαλά σου! φώναξε με θυμό ο Χατζηδημούλας. Να σου πω εγώ τι θα σου κάνουν! Θα σε γελάσουν, θα σε τραβήξουν στις σπηλιές τους, θα σε πιάσουν, θα σε δέσουν, και θα σε γυρνούν από χωριό σε χωριό και από σπίτι σε σπίτι! Και δε θα πουν πως σε γέλασαν! Παρά θα πουν πως σε νίκησαν σε μάχη, εσένα, τον καπετάν Άγρα, τον Γενικό Αρχηγό των Ελλήνων, όπως σε λεν μεταξύ τους! Κι έτσι θα καταστρέψεις τον Αγώνα! Και θ' ακουστεί σ' όλη τη Μακεδονία πως νικήθηκε ο Γενικός Αρχηγός των Ελλήνων, και θα φημιστούν οι κομιτατζήδες ως παλικαράδες, και θα φοβηθούν οι δικοί μας, και θα σηκώσουν κεφάλι οι Βούλγαροι, και θα είσαι συ αιτία που θα χαλάσει ο Αγώνας, και θα παν χαμένοι τόσοι κόποι, τόσο αίμα!... Έτρεμε ο Χατζηδημούλας, και φώναζε, και δάκρυα από θυμό και αγανάκτηση γέμιζαν τα μάτια του. Αντίκρυ του, ήσυχος, στρίβοντας ένα τσιγάρο, σοβαρός μα ακλόνητος, τον άκουε ο Τέλος Άγρας.

- Μη μου μιλάς έτσι - σου το παρακαλώ, Χατζηδημούλα! είπε με καλοσύνη. Έχω πάρει απόφαση και δε θέλω ν' αλλάξω γνώμη! Ωστε μη μου λες τ' αντίθετα και μη θυμώνεις!... Έχω ειδοποιήσει, και θα πάγω χωρίς άλλο!

- Να μην πας! Θα σ' εμποδίσουμε! Δεν έχεις δικαίωμα!...

- Θα πάγω και δε θα μ' εμποδίσετε, είπε ήσυχα μα αποφασιστικά ο Άγρας. Και δε θα χαλάσω τον Αγώνα εγώ. Ούτε μπορούν να πουν οι Βούλγαροι πως έπιασαν τον Γενικό Αρχηγό των Ελλήνων - ούτε καν «αρχηγό», γιατί ο κόσμος ξέρει πως έρχεται σε δυο μέρες ο αντικαταστάτης μου, ο καπετάν Αμύντας, που είναι και ανώτερος μου, και πως εγώ δεν είμαι πια παρά απλώς ιδιώτης.

- Μην το κάνεις, καπετάν Άγρα!... Θα μας πάρεις όλους στο λαιμό σου! αναφώνησε πνιγμένος από συγκίνηση ο Χατζηδημούλας.

Χαμογέλασε ο Άγρας:

- Εσείς οι ντόπιοι δε βλέπετε, με τα μίση σας, λίγο παραπέρα... είπε όλο και πιο γλυκά.

Εγώ νομίζω πως βλέπω πιο καθαρά. Κι επιτέλους, αν αποτύχω, τι πειράζει;... Το πολύ πολύ θα χαθεί ένας άνθρωπος. Μα αν επιτύχω, είναι τόσο μεγάλη η ωφέλεια, που δεν μπορείς εσύ να τη φανταστείς.

- Θα πας χαμένος! Θα φας το κεφάλι σου!... Θα σε σφάξουν!...

Ο Άγρας σήκωσε τους ώμους του.

ός σ' έναν τέτοιο σκοπό; είπε ήρεμα.

Ήταν νύχτα ακόμα του Σαββάτου, πριν ξημερώσει η

Κυριακή, όταν, παίρνοντας μαζί του τρεις τέσσερις οδηγούς, ξεκίνησε ο Άγρας για το δάσος. Λυπημένα, γεμάτος κακές προαισθήσεις, τον κοίταζε ο καπετάν Τυλιγάδης, που ετοιμαζόταν. Τον είχε συνοδεύσει από την Κούγκα, με την ελπίδα να τον σταματήσει. Μα δεν το επιχειρούσε πια. Του είχε δηλώσει ο Άγρας πως είχε πάρει απόφαση. Και τον ήξερε τον αρχηγό του πως μιας και πήρε μιαν απόφαση, δεν τον άλλαζε πια κανείς. Και του είπε μόνο, ως τελευταία παράκληση:

- Πάρε με μαζί σου, κύριε Αρχηγέ, και τον Μιχάλη, και τον Βαγγέλη, και τον Χρήστο, για πιο ασφάλεια.

Μα τον διέκοψε ο Άγρας, και του είπε με το ανοιχτόκαρδο αγορίστικο χαμόγελό του, που δεν υποψιαζόταν ποτέ κακία στους άλλους.

- Μια από τις συμφωνίες μας είναι να πάμε, και αυτός κι εγώ, χωρίς τα παιδιά μας. Γιατί να τον πληγώσω, δείχνοντάς του δυσπιστία;

- Τουλάχιστον, πάρε τ' όπλο σου, κύριε Αρχηγέ!

- Αυτό ναι. Και το περίστροφό μου και τουφέκι μου. Αυτά είναι καλό να τα έχω πρόχειρα.

Και άφησε παραγγελία στον υπαρχηγό του:

- Φυλάγετε καλά τα περίχωρα, μη μας κάνουν καμιά μπαμπεσιά όσο λείπω. Βούλγαροι είναι αυτοί.

- Και πας έτσι, μονάχος σου, ξέροντας την κακοπιστία τους; Έκανε ταραγμένος ο καπετάν Τυλιγάδης.

Ο Άγρας σήκωσε τους ώμους του.

- Εγώ είμαι ένας... Αξίζει να το ριψοκινδυνεύσω για να επιτύχω τον ιερό σκοπό μου. Τα χωριά όμως μην πάθουν! Έχετε τον νου σας!

Κι έφυγε με τους οδηγούς του, ακολουθώντας τον πιστό του Τώνη Μίγγα, που γνώριζε όλο το Βέρμιο και τα δάση του σαν να ήταν σπίτι του, και που τον οδηγούσε πάντα, σε όλες του τις περιοδείες, από τότε που είχε αφήσει τον Βάλτο και είχε αναλάβει τη Νάουσα και την περιοχή της.

Το μέρος της συναντήσεως ήταν μες στο δάσος, δυτικά από τη Νάουσα, στη θέση Γαβράν-Καμίνι. Ήταν πρωί, νωρίς, ολοπράσινο το δάσος, δροσερή η ιουνιάτικη μέρα, λουλουδιασμένο το χώμα, πυκνοφυλλωμένα τα δέντρα, χλωρά τα χαμόδεντρα και οι φτέρες. Πήγαινε ο Άγρας ανάμεσα στους οδηγούς του,

σοβαρός, γυρνώντας στον νου του τη συνάντησή του με τον Βούλγαρο οπλαρχηγό, ετοιμάζοντας τα λόγια που θα του έλεγε, για να του μεταδώσει την πίστη και τον ενθουσιασμό του. Κουτός δεν ήταν ο Άγρας, ούτε μωροπίστευτος. Ήξερε πολύ καλά σε ποια περιπέτεια είχε μπει, τι κινδύνους διέτρεχε. Και είχε ζυγίσει όλα τα υπέρ και όλα τα κατά. Μπορούσε ν' αποτύχει βέβαια, μα μπορούσε και να τους πάρει μαζί του. Αν ήταν ειλικρινείς ο Βούλγαρος Ζλατάν και ο Ρουμάνος Βασιλείου, οι δυο αρχηγοί με τους οποίους είχε συνεννοηθεί, η πολιτική του θα ήταν ευεργετική. Μα αν δεν ήταν;... Αν δεν ήταν, το ήξερε τι τον περίμενε. Μα το είχε αποφασίσει. Θα ήταν μαρτυρικός ο θάνατός του. Το ήξερε. Και το δεχόταν. Πήγαινε με μια ιδέα, μια μεγάλη κι ευεργετική ιδέα, να πείσει τους αιμοβόρους Βουλγάρους να παύσουν το αλληλοφάγωμα, να ησυχάσει τον τόπο, να γλιτώσει τους πολυβασανισμένους πληθυσμούς. Αν επιτύχαινε τον σκοπό του, θα παρέδιδε μεθαύριο στον καπετάν Αμύντα ειρηνεμένη την περιοχή του, ήσυχη πια την περιφέρεια της Νάουσας. Και κοντά στη Νάουσα, θα φιλοτιμούνταν και οι άλλοι οπλαρχηγοί, Έλληνες και Βουλγαρο-Ρουμάνοι, να συμφιλιωθούν, ν' αγαπήσουν, να συνεργαστούν στην απελευθέρωση της αιματοβαμμένης, πολυτυραννισμένης Μακεδονίας. Αν αποτύχαινε... - «τι είναι ένας άνθρωπος εμπρός σ' ένα τέτοιο μεγάλο όνειρο;» έλεγε μέσα του. Και με φουσκωμένη την καρδιά από πίστη και θέληση να νικήσει, τραβούσε το δρόμο του, το κεφάλι ψηλά, τα μάτια φορτωμένα σκέψη κι ελπίδα, άφοβος, ποφασισμένος ή να νικήσει ή να πέσει στην προσπάθειά του αυτή.

Έφθασαν στο σημείο της συναντήσεως. Μα αντί τον Ζλατάν, δε βρήκαν παρά δυο Βουλγάρους οπλισμένους, κομιτατζήδες, που, καθισμένοι χάμω, τους περίμεναν. Σαν είδαν τον Άγρα και τους οδηγούς του, σηκώθηκαν και τους σίμωσαν.

- Πού είναι οι άλλοι άντρες σου, καπετάν Άγρα; ρώτησαν, κοιτάζοντας με δυσπιστία προς το μέρος απ' όπου είχε έλθει ο Άγρας με τους οδηγούς του.

- Δεν έφερα άντρες μαζί μου, αποκρίθηκε ακατάδεχτα ο Άγρας. Συμφωνία μου με τον βοεβόδα Ζλατάν ήταν να έλθουμε και οι δυο μονάχοι. Μα πού είναι ο Ζλατάν; Γιατί δεν είναι δω;

Οι δυο κομιτατζήδες αντάλλαξαν μια ματιά, και με κολακείες και καλά λόγια τον προσκάλεσαν να καθίσει να ξεκουραστεί.

- Δεν έχω ανάγκη από ξεκούραση; αποκρίθηκε ο Άγρας. Ήλθα να δω τον Ζλατάν, και ο Ζλατάν δεν είναι δω. Γιατί; Τι περιμένει για να έλθει;

Μπερδεμένος,

έναν Βούλγαρο να δίνει εξηγήσεις.

Μα ο δεύτερος

τον διέκοψε.

- Πώς να έλθει ο βοεβόδας μόνος και άοπλος εδώ, όταν οι Έλληνες αντάρτες είναι τόσο κοντά; ρώτησε.

- Έλληνες αντάρτες; Είμαι μόνος με τούτους μου τους οδηγούς, αποκρίθηκε ο Άγρας.

- Και το σώμα σου; Ένα μέρος δεν είναι στη Νάουσα; Και άλλο δε φυλάει κατά το Παλιοχώρι; Και άλλοι άντρες δεν είναι σκορπισμένοι εδώ κι εκεί, γύρω μας; Μια πιστολιά να ρίξεις, θα ορμήσουν όλοι να αιχμαλωτίσουν το βοεβόδα!...

Με οργή τον διέκοψε ο Άγρας.

- Είστε άτιμοι και δόλιοι εσείς, και κατά τον εαυτό σας κρίνετε τους αντιπάλους σας! αποκρίθηκε. Εγώ ένα λόγο έχω, και τον λόγο μου τον έδωσα του Ζλατάν, να έλθω μόνος να συνεννοηθώ μαζί του. Εκείνος γιατί δεν ήλθε; Πού είναι;

- Ήλθε. Μα μας ειδοποίησαν πως σώματα ελληνικά φυλάγουν γύρω στο δάσος. Κι έμεινε παραπέρα, όπου σε περιμένει.

- Παραπέρα, ε;... Σε μέρος ασφαλισμένο, ε;... είπε κοροϊδευτικά ο Άγρας. Πηγαίνετέ με, λοιπόν, εκεί που κρύβεται. Δεν τον φοβούμαι εγώ. Ελληνομακεδόνας εγώ, δε φοβούμαι να περιδιαβάσω τα βουνά και τους λόγγους μας, να συνεννοηθώ με άλλον Μακεδόνα, ας είναι και αντίπαλος! Οδήγα μας εσύ. Σε ακολουθούμε!

Και ξαναπήραν τον δρόμο τους, προς το βορινό βάθος του δάσους.

Περπατούσαν ώρα. Έφθασαν σ' ένα ξέφωτο. Στάθηκαν, και ο ένας σφύριξε συνηματικά.

Τότε, από μέσα από τα δέντρα βγήκαν δυο άντρες, και πίσω τους, διστακτικά, ένας κοκκινόξανθος με άνισα μάτια, κρατώντας τουφέκι και οπλισμένος ως τα δόντια. Τον φώναξε ο Άγρας:

- Βοεβόδα Ζλατάν, γιατί κάνεις τόσες δυσκολίες για νά 'ρθεις; ρώτησε. Σου είπα πως θά 'ρθω μόνος. Τι φοβάσαι;

Τα πονηρά μάτια του Βουλγάρου έψαχναν στα γύρω και πίσω από την άδεντρη φεξάδα. Αργά σίμωσε και πήρε το τεντωμένο χέρι του Άγρα.

- Εσένα δε σε υποψιάζομαι, του αποκρίθηκε. Ξέρω πως θέλεις αδελφικά να συνεργαστούμε, και αγαπημένοι πια να ζήσουμε. Μα τους άντρες σου, πού τους άφησες;

- Δε σου είπα πως θά 'ρθω μόνος; Μόνος ήλθα. Τι θες εσύ τόσους αρματωμένους γύρω σου;

Ο Ζλατάν γέλασε.

- Δεν είναι τίποτα αυτοί, είπε· είναι βίγλες, έτσι, για τον τύπο. Εγώ σε περιμένω, και σου έχω και τραπέζι, με άλλους βοεβόδες, τον Κασάπτσε, τον Βασιλείου και άλλους. Έλα να φάμε μαζί ψωμί και αλάτι, και να ξεχάσουμε τα περασμένα.

- Πού είναι οι άλλοι βοεβόδες; ρώτησε ο Άγρας, με μια ματιά ολόγυρα.

- Εκεί που στρίφτει το μονοπάτι, πίσω από τον λόφο. Σου στρώσαμε τραπέζι στο χορτάρι. Μα άφησε δω το τουφέκι σου, ν' αφήσω κι εγώ το δικό μου, πάμε σαν αδέρφια που ξέκαναν από έχθηρητα...

- Πάμε, είπε γελαστά ο Άγρας, ακουμπώντας σ' ένα δέντρο το τουφέκι του, πλάγι στο τουφέκι και τα πιστόλια του Ζλατάν.

Με τα δυο του χέρια έσπρωξε πίσω τα πυκνά καστανά του μαλλιά, κι έκανε ν' ακολουθήσει τον Ζλατάν στο στρίψιμο του μονοπατιού. Από έναν βράχο πλάγι του, στην πλαγιά μιας ρεματιάς, μια παιδική φωνή έσκισε τον αέρα:

- Μην πας, Κύριε Αρχηγέ! Μην πας!...

Την ίδια στιγμή, οι δυο οπλισμένοι Βούλγαροι του έπεσαν στις πλάτες, τον έπιασαν. Τους τίναξε ο Άγρας από πάνω του, και άρπαξε το περίστροφό του. Μα άλλοι τέσσερις, κρυμμένοι μες στα δέντρα, του ρίχθηκαν από πίσω, του έστριψαν τα χέρια, και το περίστροφο έπεσε στο χώμα.

Γύρω του το πανηγύρι ξέσπασε τότε. Με αλαλαγμούς και ξεφωνητά ξεφύτρωναν από παντού Βούλγαροι και Ρουμάνοι, έπιαναν τους οδηγούς, φώναζαν, γελούσαν.

- Πιάστηκε το θηρίο!
- Πιάσαμε τον Αρχηγό των Γρεκομάνων!
- Θάνατος στον θανάσιμο εχθρό!
- Σφάξτε τον!
- Σουβλίστε τον!
- Ξεκοιλιάστε τον!

Ο Ζλατάν σταμάτησε τα βγαλμένα μαχαίρια.

- Στα χωριά! φώναξε. Τα χωριά να τον δουν πρώτα!
- Ναι! Στα χωριά! Στα χωριά να τον σεριανίσουμε!

Βροχή έπεσαν οι κοντακιές απάνω του. Έκανε ο Βασιλείου να τον χτυπήσει.

- Βγάλτε του τα παπούτσια! φώναξε κάποιος.
- Ναι! Να μας κάνει την αρκούδα! Να χορέψει! είπε άλλος.

Με μια τιναξιά ελευθέρωσε το χέρι του ο Άγρας Και κατέβασε την ξανάστροφή του στο στόμα του Βουλγάρου.

- Δέστε τον! διέταξε ο Ζλατάν. Τον έδεσαν πισθάγκωνα.
- Γιατί τον κάνετε έτσι; ρώτησε τρέμοντας ένας από τους οδηγούς του Άγρα.

Ο Ζλατάν τον πλησίασε.

- Φύγετε σεις! είπε. Δε σας θέλουμε κακό!

Κι επειδή δίστασε αυτός, πρόσθεσε ο Ζλατάν:

- Ούτε του αρχηγού σας δε θέμε το κακό! Είναι άγριος και θέλει καλόπιασμα. Μα

φύγετε σεις, πάτε να πείτε στους δικούς σας, πως αύριο θα φέρω εγώ τον αρχηγό σας πίσω! Πάτε!

Τους άφησαν όλους ελεύθερους. Κι ένας ένας έφυγαν. Μόνος ο Μίγγας έμεινε.

- Φύγε και συ! του είπε ο Ζλατάν.

Μα μ' επιμονή αργοκούνησε ο Τώνης Μίγγας το κεφάλι.

- Δεν αφήνω τον Αρχηγό, είπε.

- Δέστε τον, λοιπόν, και αυτόν! πρόσταξε ο Ζλατάν.

Γύρω στον Άγρα η οχλοβοή και τα γιουχαρίσματα φούντωναν. Τα χέρια του Άγρα ήταν δεμένα. Με κλοτσιές τους απομάκρυνε, βρίζοντάς τους ολοένα.

- Ψεύτες! Δόλιοι! Μασκαράδες! Φονιάδες! Προδότες!...Λύστε μου τα χέρια και μετρηθείτε μαζί μου, αν τολμάτε! τους έλεγε.

- Τα παπούτσια του βγάλετε! πρόσταξε ο Βασιλείου.

Μα δεν ήταν εύκολο. Χρειάστηκε να τον ρίξουν χάμω, πισθάγκωνα δεμένο, και να καθίσει ένας στο στήθος του, την ώρα που του έβγαζαν τα παπούτσια οι άλλοι. Και τότε άρχισε το μαρτύριό του. Με κοντακιές και φτυσιές τον έσπρωχναν, δεμένο, ξιπόλητο, σχισμένο, τον πήγαν στο πρώτο χωριό.

- Κάνε την αρκούδα! Χόρεψε! τον πρόσταζαν.

Κι εκείνος τους αποκρινόταν βρίζοντάς τους. Και οι κοντακιές έπεφταν βροχή.

Μα υπερήφανος στεκόταν ο μικρόσωμος, λιγνεμένος από τους πυρετούς Έλληνας αρχηγός, το κεφάλι ψηλά, το βλέμμα ατρόμητο.

- Τι είναι ένας άνθρωπος που θα σκοτώσετε, άτιμοι γουруνομούτες; τους έλεγε. Σαράντα θα σηκωθούν να πάρουν πίσω το αίμα μου! Θα πληρώσετε βαριά την προδοσία σας!...

Γέλια και γιουχαρίσματα σκέπαζαν τη φωνή του. Και τον άρπαζαν και τον έσερναν σε άλλο χωριό, όπου ξανάρχιζε ο μαρτυρικός του εξευτελισμός. Πίσω, σιωπηλός, θλιμμένος, δεμένος και αυτός και ξιπόλητος, ακολουθούσε ο Τώνης Μίγγας, τα μάτια καρφωμένα στον Αρχηγό του, σαν πιστός σκύλος, αποφασισμένος να μαρτυρήσει μαζί του.

Χάραζε η αυγή σαν κατέβηκαν στο δρόμο, και

γύρισαν δεξιά κατά το Τέχοβο. Η μέρα ήταν δροσερή, ηλιακή, χαρά Θεού. Ο Μάγκας πήγαινε ζωηρά πλάγι στον Περικλή, που προπορευόταν με τον Βασίλη, και κάπου κάπου έμενε πίσω και ρουθούνιζε μες στα φουντωμένα χαμόδενδρα, πλάγι στο δρόμο, και πάλι τρεχάτος πρόφθαινε τον Περικλή.

Κάμποση ώρα περπατούσαν. Έξαφνα, έβγαλε ο Μάγκας θλιβερό ούρλιασμα, και πετάχθηκε μπρος κι έφυγε τρεχάτος. Του σφύριξε ο Περικλής, μα ο σκύλος δε γύρισε, εξακολουθούσε να φεύγει, και χάθηκε στο γύρισμα του δρόμου. Τρέχοντας, τον ακολούθησαν όλοι. Στο γύρισμα του δρόμου, τον είδαν που στεκόταν με την ουρά χαμηλή και τον λαιμό τεντωμένο, γυρισμένος κατά το δάσος. Παράπλευρα στον δρόμο, κοιτάζοντας και αυτοί κατά το δάσος, δυο ζαπτιέδες κάθονταν χάμω αδιάφοροι.

Πρώτος έτρεξε ο Περικλής, και πρώτος είδε το άγριο θέαμα. Σ' ένα μεγάλο κλαδί καρυδιάς, δυο σώματα κρέμονταν, το ένα κοντά στον κορμό, το άλλο παραέξω.

Ήταν ο Άγρας, και ο πιστός οδηγός του, ο Τώνης Μίγγας. Στο στήθος του Άγρα ήταν καρφωμένο ένα χαρτί με την κλασική ειδοποίηση πως «Έτσι θα τιμωρηθούν όλοι όσοι αντιστέκονται στη θέληση των Βουλγάρων» και με τις δυο υπογραφές: Κασάπτσε και Ζλατάν. Το κεφάλι του Άγρα ήταν γερμένο πίσω, ακουμπισμένο στον κορμό της καρυδιάς· τα σγουρά του μαλλιά, ανακατωμένα, αχτένιστα· τα μάτια του ανοιχτά· τα χείλη μισοχωρισμένα· το πρόσωπο ήρεμο στη νεκρική του χλωμάδα. Αντιθέτως, του Μίγγα το πρόσωπο ήταν μολυβί, πρησμένο, συσπασμένο απο την αγωνία. Η γλώσσα του, μισοπεσμένη έξω, κρέμονταν πλάγια, μεταξύ στα δόντια του. Και των δυο τα χέρια ήταν πισθάγκωνα δεμένα, και τα πόδια γυμνά, πρησμένα, κατάμαυρα από τις πορείες και τους κόπους. Τα ρούχα τους, σχισμένα, βρωμισμένα, κρέμονταν απάνω τους κουρέλια.

Ο ένας χωροφύλαχας, υπαξιωματικός, αργοκούνησε το κεφάλι του.

- Κακοί άνθρωποι οι Βούλγαροι! είπε συμπονετικά. Κι ένα δικό μου σκοτώσανε τις προάλλες!... Άιντε, ξεκρεμάστε τους, αφού είναι δικοί σας, και πάμε μαζί στο Βλάδοβο. Εκεί θα εξετάσει τους πεθαμένους ο γιατρός.

Με τη βοήθεια των δυο οδηγών και του Περικλή, ξεκρέμασε ο Βασίλης τους δυο μάρτυρες, και τους ξάπλωσε χάμω, στο παχύ χορτάρι, κάτω από τα δέντρα.

- Τους βασάνισαν; ρώτησε χαμηλόφωνα ο ένας οδηγός.

- Όχι, είπε ο άλλος, δεν έχουν μαχαιριές.

Ο Περικλής, άσπρος και αυτός σαν το πανί, έσκυψε πάνω στον Άγρα, κι έκανε ν' ανοίξει το ρούχο του. Ο Βασίλης του έδειξε το λαιμό, γδαρμένο από το σκοινί.

- Τον σκότωσαν, άραγε, πριν να τον κρεμάσουν; έκανε σιγά. Ίσως να τον έπνιξαν με τα χέρια; Ποιος ξέρει; Μα πέθανε γρήγορα - το πρόσωπο είναι ήρεμο. Τον άλλον τον κρέμασαν, και αγωνίστηκε πριν πεθάνει...

- Τους κρέμασαν χθες, είπε ο Σταύρος, ο οδηγός. Τους είδα εδώ, τη νύχτα που ερχόμουν να σας βρω. Και φοβήθηκα κι έφυγα.

Ένας χωρικός που περνούσε, σταμάτησε να δει. Πέρασαν και άλλοι, σταμάτησαν κι αυτοί. Σε λίγο μαζεύτηκε κόσμος, άλλοι περίεργοι, άλλοι συμπονετικοί, όλοι φοβισμένοι.

- Να τους μεταφέρομε στο Βλάδοβο, είπε ο αρχιζαπτιές.

Έφεραν ζώα, και η νεκρική πομπή ξεκίνησε... Στο φτωχό νεκροταφείο του Βλάδοβου έθαψαν το ηρωικό παλικάρι. Μια ξύλινη καγκελαριά περιτριγύριζε τον σεμνό τάφο, όπου σ' έναν σταυρό ξύλινο χάραξαν τ' όνομά του το πολεμικό.

Κανένας επίσημος δεν ακολούθησε την κηδεία. Τα παλικάρια που πέθαιναν στον Αγώνα, έπεφταν ανωνύμως. Οι προξενικοί και κληρικοί, που ήταν η ψυχή του Αγώνα, δεν έπρεπε ούτε να φαίνονται ούτε να γνωρίζουν τον πολεμιστή. Σιωπηλά, αφανέρωτα έπρεπε να τον θρηνήσουν - και να τον εκδικήσουν. Κρυφή ήταν η Οργάνωση, κρυφός ο Αγώνας, κρυφή η εκδίκηση και η τιμωρία.

Σιωπηλά, αφανέρωτα έθαψαν οι Βλαδοβίτες τον εθνικό ήρωα, το θρυλικό καπετάν Τέλο Άγρα. Το αληθινό του όνομα, η πραγματική του προσωπικότητα δεν έπρεπε να γνωσθεί.

